УДК: 343.1 (477)

Ірина Анатоліївна Петрова,

доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник лабораторії теоретичних досліджень, редакційно-
видавничої та науково-методичної діяльності Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,
м. Харків, Україна
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1652-6715>
e-mail: ekobezpeka.ira@gmail.com

Ольга Сергіївна Донцова,

завідувач сектору товарознавчих досліджень лабораторії товарознавчих досліджень та
досліджень об'єктів інтелектуальної власності Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,
м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4828-5450>
e-mail: olgadoncovan@ukr.net

Петрова
Ірина Анатоліївна

Сутність категорії «послуга» у судово-товарознавчій експертизі

Постановка наукової проблеми. Останнім часом спостерігається збільшення на ринку праці невиробничої сфери, до якої належить і ринок послуг, котрий називають найбільш перспективним та однією з ознак постіндустріальної економіки. Ринок послуг не є подібним до інших ринків, оскільки послуга не існує до її надання, що унеможливорює порівняння й оцінку до її отримання. Окрім того, зауважимо, що ринок послуг, як сфера економічної діяльності, відіграє роль провідного сектору національної економіки, який не позбавлений певних проблем. Серед таких проблем слід виділити складність оцінювання послуги в межах судово-товарознавчої експертизи. У зв'язку з цим, убачається доцільним осмислити та уточнити сутність поняття «послуга» задля виявлення специфіки її функціонування, достовірності обліку й оцінювання під час експертного дослідження.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідники поняття «послуга» постійно акцентують увагу на його безпосередньому визначенні, опису притаманних послугам характеристик і виявленні відмінностей між поняттями: «товар», «послуга», «робота». Саме тому, сутність поняття «послуга» залишається дискусійною і недостатньо дослідженою щодо застосування в судово-товарознавчій експертизі.

Дослідження послуги, як юридичної категорії, дозволило В. В. Резніковій установити, що в економіці, у цивільному та господарському праві не склалося єдиного підходу до розуміння її сутності. Це зумовлено тим, що термін «послуга» використовується в різних значеннях і має різне змістовне навантаження. Вона також наголошує, що відсутні як єдине загальновизнане визначення послуги, так і концепція послуг, що розкриває сутність даної економіко-правової категорії та відмежовує її від інших суміжних правових явищ – передусім від робіт¹.

Однак, О. В. Моргулець виділяє чотири основні підходи до дефініції поняття «послуга»: «товар особливого виду (невідчутний); благо, користь або додаткова вигода, отримана в процесі взаємодії продавця та покупця; специфічний вид діяльності; інтегральна дефініція, що представляє послугу одночасно товаром, видом діяльності та додатковою вигодою

Донцова
Ольга Сергіївна

¹ Резнікова В. В. Сутність категорії «послуга»: аналіз існуючих концепцій. *Вісник господарського судочинства*. 2009. № 1 С. 58–68. URL: <http://radnuk.info/statti/230-tsuv-pravo/14859---lr---.html> (дата звернення 01.09.2020).

І. А. Петрова, О. С. Донцова

СУТНІСТЬ КАТЕГОРІЇ «ПОСЛУГА» У СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧІЙ ЕКСПЕРТИЗІ

У статті зазначено, що ринок послуг, як сфера економічної діяльності, відіграє роль провідного сектору національної економіки, котрий не позбавлений певних проблем, серед яких було виділено таку, як можливість оцінювання послуги в межах судово-товарознавчої експертизи. Зауважено, що дослідники поняття «послуга» приділяли увагу його безпосередньому визначенню, опису притаманних послугам характеристик і виявленню відмінностей між поняттями: «товар», «послуга», «робота». Установлено, що сутність поняття «послуга» залишається дискусійним і недостатньо дослідженим щодо його застосування в судово-товарознавчій експертизі. Із огляду на це, було систематизовано різні структурні елементи поняття «послуга» в єдине цілісне визначення шляхом дослідження наукових підходів, термінологічного аналізу й уточнення дефініцій цього поняття за різними джерелами. Установлено – невизначеність послуг полягає в тому, що вони є процесами, а не матеріальними об'єктами та не підпадають під традиційне визначення товару; виявлено низку властивостей, які відрізняють послуги від матеріальних товарів, і виділено специфічні ознаки щодо нематеріальних послуг. Наголошено, що досліджуючи сутність категорії «послуга» у судово-товарознавчій експертизі, не можна залишати поза увагою тлумачення даного терміна законодавцями та науковцями. Аналізування визначення поняття «послуга» у нормативно-правових актах дозволило встановити, що узагальнюючим поняттям послуги для цих актів є послуга як дія, яка має своїм результатом певний корисний ефект, тобто має користь для споживача. Науковці стверджують, що послуга зазвичай, є нематеріальною продукцією, процесом, і право власності на неї за її продажу в споживача не виникає; право власності може виникнути на результат надання послуги. Суттєвою характеристикою послуги науковцями визначено економічну цінність, що робить її об'єктом комерційної діяльності, предметом торгівлі й об'єктом купівлі-продажу – перетворює її на економічне благо. Установлено, що поняття

для покупця². Також він визначає причини ускладнення розвитку теорії послуг і теоретико-методологічних засад управління підприємствами сфери обслуговування; удосконалює дефініцію поняття «послуга» через уточнення процесу та результату. При цьому, питання товарознавчого підходу щодо послуги залишилися поза увагою науковця.

У статті Н. В. Мельник відображено результати дослідження термінологічної сутності поняття «послуга» на основі нормативно-правових актів України й різних джерел фахової економічної та юридичної літератури, а також систематизацію різних визначень і запропоновано власне тлумачення суті даного поняття³. Зауважимо, що наведені визначення можуть стати підґрунтям для тлумачення поняття «послуга» у судово-товарознавчому дослідженні.

Щодо розгляду поняття «послуга», то найбільш вичерпно воно розглянуто в роботі Л. А. Траченко, яка висвітлила проведення експертизи послуг у ринкових умовах, а саме: її види, методи, критерії, вимоги законодавства щодо проведення експертних досліджень і формування висновку експерта. Зауважимо, що особлива увага приділялася питанням проведення експертного дослідження якості таких послуг, як житлово-комунальні, побутові, інжинірингові, транспортні⁴.

Незважаючи на це, у законодавстві України, у науковій економічній та юридичній літературі й досі відсутнє єдине визначення поняття «послуга», що негативно впливає не лише на прийняття управлінських рішень, які забезпечують його регулювання, але й на правильне, всебічне, достовірне та об'єктивне їх оцінювання під час проведення судово-товарознавчої експертизи. Тому трактування поняття «послуга» потребує більш ґрунтовного аналізу та уточнення, а також узагальнення основних аспектів понятійного апарату.

Мета статті – систематизація різних структурних елементів поняття «послуга» в єдине цілісне визначення шляхом дослідження наукових підходів, термінологічного аналізу й уточнення дефініцій цього поняття за різними джерелами.

Викладення основного матеріалу дослідження. Слід зауважити, що в ринкових умовах, які базуються на засадах конкуренції, товарознавство втратило функцію розподілу товару та визначення ціни. При цьому пасивна методологія дослідження якості товарів поступово змінюється на активне втручання у вирішення проблем ринку, формування товарних ресурсів і виробництво економічних благ. За таких умов не можуть поза увагою перебувати питання щодо захисту прав споживачів, якості та безпеки товарів. Науковцями-економістами було запропоновано поділяти виробництво економічних благ на дві сфери:

- виробництва матеріальної продукції, коли споживання корисного блага буде відокремленим від виробництва (сфера виробництва продовольчої та непродовольчої продукції);

- виробництва нематеріальної продукції – сферу послуг, де споживання корисного блага обов'язково починається одночасно з її виробництвом, а продовжуватися може й після надання послуги⁵.

У праці Л. А. Траченко наголошено, що в ринкових умовах змінюється поняття про об'єкти товарознавства, та зауважено – об'єктами дослідження в товарознавстві є поряд зі звичайними товарами народного

² Моргулець О. Б. Розвиток сучасного понятійно-категоріального апарату теорії послуг. *Статий розвиток економіки*. 2013. № 5. С. 34-41. URL: <https://er.knuitd.edu.ua/handle/123456789/2932> (дата звернення 06.09.2020).

³ Мельник Н. В. Термінологічне дослідження поняття «послуга». *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 14. Частина 4. 2015. С. 9-13.

⁴ Траченко Л. А. Послуга як об'єкт товарознавства: організація та контроль за якістю : навч. посібн. Вид. 2-ге, виправлене та доповнене. Одеса : ОНЕУ, Ротапринт, 2015. 414 с.

⁵ Траченко Л. А. Послуга як об'єкт товарознавства: організація та контроль за якістю : навч. посібн. Вид. 2-ге, виправлене та доповнене. Одеса : ОНЕУ, Ротапринт, 2015. С. 27.

споживання також усі матеріальні й нематеріальні цінності, котрі стають предметами купівлі-продажу, серед яких виділено:

- продовольчі та непродовольчі товари народного споживання;
- обладнання, матеріали, напівфабрикати тощо, що належать до засобів виробництва й ресурсів;
- земля та її надра;
- цінні папери;
- рухоме і нерухоме майно фізичних та юридичних осіб, що утворює вторинний ринок цього майна;
- ідеї;
- послуги⁶.

Зауважимо, що підприємства, які надають послуги, є досить різноманітними й відрізняються від тих, які постачають товари: власним цільовим ринком, формою організації торгівлі, способами підтримання конкурентоспроможності тощо. Новим, незвичним об'єктом товарознавства для країн пострадянського простору є послуга як категорія ринкових відносин. Особливість послуг полягає в тому, що вони є процесами, а не відносинами та не підпадають під традиційне визначення товару.

Сучасний економічний словник трактує послугу як «будь-який захід, який одна сторона може надати іншій, що переважно не сприймається на дотик і не призводить до володіння будь-чим»⁷. Із огляду на це визначення, послуга – це види діяльності чи виконання робіт, коли не створюється новий чи раніше існуючий матеріально-речовинний продукт, а змінюється якість уже наявного, створеного продукту⁸. Отже, послуга асоціюється ймовірніше як благо, що надається не у вигляді речі, а у формі діяльності, коли саме надання послуги створює бажаний результат.

Аналізування поняття «послуга» серед десятків трактувань дозволяє виділити два загальних підходи щодо його визначення:

- послуга як дія, що приносить користь, надає допомогу іншому;
- послуга як результат чи продукт діяльності сервісного підприємства.

Невизначеність послуги, як об'єкта товарознавства, спричиняє плутанину в нормативно-правових актах, гальмує розвиток сучасного ринку послуг в Україні, перешкоджає якісному регулюванню ринку послуг із боку держави, порушує права споживача, створюючи значний дисбаланс у договірних відносинах щодо надання послуг. Наукове середовище до сьогодні не надає загального тлумачення поняття «послуга» та інших пов'язаних із ним понять (продукція, товар, робота). Однак, існують особливості, котрі відрізняють послугу від товару, на який виникає право власності та який зберігає свої споживчі властивості в часі, що потребує відповідних правових засобів захисту споживача. Зауважимо, що товарознавча спеціальність закладів вищої освіти «Експертиза товарів і послуг» у своєму визначенні відрізняє товар від послуги.

Якщо послуги є результатом корисної діяльності, що змінює об'єкт, на який впливає, то в умовах ринкової економіки подібний результат буде товаром, оскільки має і цінову вартість, і корисність. Однак, це специфічний товар, тому що має низку властивостей, які відрізняють послуги від матеріальних товарів. Невизначеність послуг полягає в тому, що вони є процесами, а не матеріальними об'єктами та не підпадають під

«послуга» найчастіше пов'язується з дією чи діяльністю виконання послуги, яка спрямована на задоволення потреб споживача та реалізується в момент її надання.

Ключові слова: послуга, дії, діяльність, користь, сфера послуг, товар, продукція.

I. Petrova, O. Dontsova

ESSENCE OF THE SERVICE CATEGORY IN FORENSIC MERCHANDISING

The article states that market of services, as a field of economic activity, plays the role of a leading sector of the national economy is not without certain problems, among which was the possibility of evaluating the service within the forensic merchandising. It is noted that researchers of the concept of service paid attention to its direct definition, description of the characteristics inherent in services and identify differences between the concepts: Goods, service, work. It is established the essence of the concept of service remains debatable and insufficiently researched regarding its application in forensic merchandising. In view of this, various structural elements of the concept of service were systematized into a single holistic definition by studying scientific approaches, terminological analysis and refining the definitions of this concept from different sources. It is established that uncertainty of services is that they are processes, not material objects and do not fall under the traditional definition of goods; identified a number of properties that distinguish services from tangible goods, and identified specific features of intangible services. It is emphasized that researching on category essence of service in forensic merchandising, one cannot ignore the interpretation of this term by legislators and scholars. Analysis of the service definition in regulations has established that the generalizing concept of service for these acts is a service as an action that has a certain beneficial effect, i.e. has benefits for consumer. Scientists argue that the service usually is an intangible product, process, and ownership of it for its sale to the consumer does not arise; ownership may arise as a result of the provision of the service. The essential service characteristic is defined by scientists as economic value, which makes it an object of commercial activity, a subject of

⁶ Траченко Л. А. Послуга як об'єкт товарознавства: організація та контроль за якістю : навч. посібн. Вид. 2-ге, виправлене та доповнене. Одеса : ОНЕУ, Ротапринт, 2015. С. 19.

⁷ Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. Економічний словник. Київ: Кондор. 2006. С. 243.

⁸ Траченко Л. А. Послуга як об'єкт товарознавства: організація та контроль за якістю : навч. посібн. Вид. 2-ге, виправлене та доповнене. Одеса : ОНЕУ, Ротапринт, 2015. С. 17.

trade and an object of purchase and sale; it turns it into an economic good. It is established that service concept is most often associated with the action or activity of the service provider aimed at meeting the needs of the consumer and is realized at the time of its provision.

Keywords: service, actions, activity, benefit, service sector, goods, products.

I. Petrova, O. Dontsova

L'ESSENCE DE LA CATÉGORIE : SERVICE EN EXPERTISE JUDICIAIRE DE MARCHANDISES

L'article précise que le marché des services, en tant que domaine d'activité économique, joue le rôle d'un secteur de premier plan de l'économie nationale, ce qui n'est pas sans problèmes, parmi lesquels la possibilité d'évaluer le service dans le cadre de l'expertise judiciaire de marchandises. Il est à noter que les chercheurs du concept de service ont prêté attention à sa définition directe, à la description des caractéristiques inhérentes aux services et à identifier les différences entre les concepts : marchandise, service, travail. Il est établi que l'essence de la notion de service reste discutable et insuffisamment étudiée quant à son application à l'expertise judiciaire de marchandises. Dans cette optique, divers éléments structurels du concept de service ont été systématisés en une seule définition holistique en étudiant des approches scientifiques, une analyse terminologique et en affinant les définitions de ce concept à partir de différentes sources. L'incertitude des services est qu'ils sont des processus et non des objets matériels et ne relèvent pas de la définition traditionnelle des biens est établi ; identifié un certain nombre de propriétés qui distinguent les services des biens matériels et désignent les caractéristiques spécifiques des services immatériels. Il est précisé qu'en recherchant l'essence de la catégorie service en expertise judiciaire de marchandises, il est impossible d'ignorer l'interprétation de ce terme par les législateurs et les universitaires. L'analyse de la définition du service dans la réglementation a établi que le concept généralisant de service pour ces actes est un service en tant qu'action qui a un certain effet bénéfique, c'est-à-dire présente des avantages pour le consommateur. Les scientifiques soutiennent que

традиційне визначення товару. Можна виділити такі специфічні ознаки щодо нематеріальних послуг:

- послуга не знаходить матеріального втілення, оскільки під час її надання не створюється речової продукції;
- час надання і споживання послуги збігається;
- процес надання послуги невіддільний від її споживання, що визначає її індивідуальність;
- якість послуги залежить від процесу її надання і сприйняття, що зумовлює неможливість збереження послуги;
- послуга безпосередньо пов'язує виробника зі споживачем, тобто існує індивідуальний контакт між виробником послуги та її споживачем.

Акцентуємо на тому, що на сучасному етапі розвитку ринкових відносин чинні нормативно-правові акти, серед яких слід виділити стандарти й нормативи, які визначають порядок надання послуг, зазвичай, не враховують їх відмінності та створюють прогалини щодо можливості зловживань надавачами послуг і перешкоди здійсненню судово-товарознавчої експертизи.

Досліджуючи сутність категорії «послуга» у судово-товарознавчій експертизі не можна залишати поза увагою тлумачення даного терміна законодавцями та науковцями. Уважаємо за доцільне більш детально розглянути визначення поняття «послуга» у нормативно-правових актах України.

У Податковому кодексі України відсутнє визначення терміна «послуга», однак, наведено тлумачення поняття «постачання послуг» (п.п. 185 п. 1 ст. 14) – це «будь-яка операція, що не є постачанням товарів, чи інша операція з передачі права на об'єкти права інтелектуальної власності та інші нематеріальні активи чи надання інших майнових прав стосовно таких об'єктів права інтелектуальної власності, а також надання послуг, яка не споживається в процесі виникнення певної дії або провадження певної діяльності»⁹. Тобто, Податковим кодексом процес надання послуги визначений як дія чи вид діяльності.

Пунктом 17 статті 1 Закону України «Про захист прав споживачів» послуга визначена як «діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб»¹⁰. Таке визначення пов'язує замовника із виконавцем через діяльність останнього для задоволення потреб першого.

Тлумачення поняття «послуга» також було висвітлено в Законі України «Про технічні регламенти та процедури оцінки відповідності», що на сьогодні втратив чинність: «Послуга – результат економічної діяльності, яка не створює товар, але продається та купується під час торгівельних операцій»¹¹. Водночас слід зазначити, що оновлений Закон «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» взагалі не містить даного поняття¹².

Також наголосимо, що визначення поняття «послуга» містять й інші нормативно-правові акти, серед яких:

⁹ Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 01.09.2020).

¹⁰ Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 р. № 1923-XII (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради УРСР* (ВВР), 1991, № 30, ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення 01.09.2020).

¹¹ Про технічні регламенти та процедури оцінки відповідності : Закон України від 01.12.2005 р. № 3164-IV (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2006, № 12, ст. 101. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3164-15#Text> (дата звернення 01.09.2020).

¹² Про технічні регламенти та оцінку відповідності : Закон України від 15.01.2015 р. № 124-VIII. *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2015, № 14, ст. 96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19#Text> (дата звернення 01.09.2020).

– «Порядок закупівлі товарів, робіт та послуг на залізничному транспорті на тендерній основі» визначає послугу як будь-яку купівлю, крім товарів і робіт, уключаючи підготовку спеціалістів, забезпечення транспортом і зв'язком, освоєння технологій, наукові дослідження, медичне та побутове обслуговування, а також консультаційні послуги. До консультаційних послуг належать послуги, пов'язані з консультуванням, експертизою, підготовкою висновків і рекомендацій¹³;

– «Класифікація видів економічної діяльності» ДК 009:2010 містить поряд із визначенням поняття «послуги» також поняття «продукція» та «товар»:

а) послуги – це результат економічної діяльності, відносно якого не можна встановити права власності. Послуги не підлягають продажу окремо від процесу їх виробництва; момент завершення виробництва послуг збігається з моментом надання їх споживачеві;

б) продукція – це результат економічної діяльності (загальний термін, який використовують як для позначення товарів, так і послуг);

в) товари – це матеріальні об'єкти, на які є попит, та щодо яких можна встановити права власності. Товари придатні для транспортування, їх долучають до обміну, тобто вони є предметом купівлі й продажу. Це може бути продукція серійного виробництва, унікальні витвори або матеріальні засоби для надання послуг (наприклад, дискета з програмним забезпеченням). Виробництво товарів і обмін ними є різними видами економічної діяльності¹⁴;

– «Державний класифікатор України. Класифікатор відходів» ДК 005-96 надає таке визначення послуги: «послуга – наслідок безпосередньої взаємодії між постачальником і споживачем, внутрішньої діяльності постачальника для задоволення потреб споживача; може бути пов'язана з виробництвом і постачанням матеріальної продукції»¹⁵;

– «Правила надання послуг з технічного обслуговування і ремонту колісних транспортних засобів» містять таке визначення поняття послуги: «послуга – це результат безпосередньої взаємодії між виконавцем та замовником і внутрішньої діяльності виконавця для задоволення потреб замовника»¹⁶;

– «Інструкція про порядок визначення країни походження товарів/послуг, оформлення та засвідчення сертифікатів відповідних форм» розмежовує визначення товару і послуги:

а) товар – будь-яке рухоме майно, що перетинає митний кордон України (п. 2.3. Інструкції);

б) послуга – трудова доцільна діяльність, результати якої виражаються в корисному ефекті, особливий споживчій вартості; особливістю послуги є зберігання в часі та просторі процесів виробництва, реалізації та споживання її споживчої вартості¹⁷;

le service est généralement un produit intangible, un processus et que la propriété de celui-ci pour sa vente au consommateur ne se pose pas, droit de propriété peut survenir à la prestation du service. La caractéristique essentielle du service est définie par les scientifiques comme une valeur économique, ce qui en fait un objet d'activité commerciale, un objet de commerce et un objet d'achat et de vente ; il en fait un bien économique. Il est établi que la notion de service est le plus souvent associée à l'action ou à l'activité du prestataire de services, qui vise à répondre aux besoins du consommateur et se réalise au moment de sa prestation.

Mots-clés : service, actions, activité, bénéfice, secteur tertiaire, marchandise, produits.

І. А. Петрова, О. С. Донцова

СУТЬ КАТЕГОРИЙ «УСЛУГА» В СУДЕБНО-ТОВАРОВЕДЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЕ

В статье отмечено, что рынок услуг, как сфере экономической деятельности, принадлежит роль ведущего сектора национальной экономики, ему присущи определенные проблемы, среди которых была выделена такая, как возможность оценивания услуги в рамках судебно-товароведческой экспертизы. Подчеркнуто, что исследователи понятия «услуга» уделяли внимание его непосредственному определению, описанию присущих услуге характеристик и выявлению отличий между понятиями: «товар», «услуга», «работа». Определено, что суть понятия «услуга» остается дискуссионным и недостаточно исследованным с точки зрения его применения в судебно-товароведческой экспертизе. С учетом этого были систематизированы различные структурные элементы понятия «услуга» в единое целостное определение в результате исследования научных подходов, терминологического анализа и уточнения дефиниций этого понятия из разных источников. Установлено – неопределенность понятия «услуга» состоит в том, что она является процессом, а не материальным объектом и не подпадает под традиционное определение товара; приведены свойства, которые отличают услугу от материальных товаров, и выделены специфические признаки нематериальных услуг.

¹³ Порядок закупівлі товарів, робіт та послуг на залізничному транспорті на тендерній основі : затв. наказом Державної адміністрації залізничного транспорту України від 12 квітня 2005 р. № 72-ІІ. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/FIN15719?an=29> (дата звернення 01.09.2020).

¹⁴ Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010 : затв. наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 11 жовтня 2010 р. № 457. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/FIN61334> (дата звернення 01.09.2020).

¹⁵ Державний класифікатор України. Класифікатор відходів ДК 005-96 : затв. наказом Державного комітету України по стандартизації, метрології та сертифікації від 29.02.1996 р. № 89. URL: <http://plast.vn.ua/DK005-96.html> (дата звернення 01.09.2020).

¹⁶ Правила надання послуг з технічного обслуговування і ремонту колісних транспортних засобів : затв. наказом Міністерства інфраструктури України від 28.11.2014 р. № 615. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1609-14#Text> (дата звернення 01.09.2020).

¹⁷ Інструкція про порядок визначення країни походження товарів/послуг, оформлення та засвідчення сертифікатів відповідних форм : затв. рішенням Торгово-промислової палати України від 27 лютого 2002 р. № 21(5). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS1988> (дата звернення 01.09.2020).

Подчеркнуто, что при исследовании понятия «услуга» в судебно-товароведческой экспертизе нельзя не обращать внимание на трактовку данного термина законодателями и учеными. Анализ определения понятия «услуга» в нормативно-правовых актах позволил установить, что обобщающим понятием услуги для этих актов является услуга как действие, результатом которого будет конкретный полезный эффект, то есть полезность для потребителя. Ученые утверждают, что услуга, как правило, является нематериальной продукцией, процессом, и право собственности на нее при продаже у потребителя не возникает; право собственности может возникнуть на результат предоставления услуги. Важной характеристикой услуги ученые назвали экономическую ценность, что делает ее объектом коммерческой деятельности, предметом торговли и объектом купли-продажи – превращает ее в экономическое благо. Установлено, что понятие «услуга» чаще всего связывают с действиями или деятельностью исполнителя услуги, которые направлены на удовлетворения потребности покупателя и реализуются в момент ее предоставления.

Ключевые слова: услуга, действие, деятельность, польза, сфера услуг, товар, продукция.

– «Правила побутового обслуговування населення» містять визначення побутової послуги як виду діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної із задоволенням конкретної побутової потреби індивідуального замовника¹⁸.

Аналізування визначення поняття «послуга» у нормативно-правових актах дозволило встановити, що узагальнюючим поняттям послуги для цих актів є послуга як дія, котра має своїм результатом певний корисний ефект (тобто приносить користь споживачеві), або діяльність відповідних суб'єктів господарювання.

Сучасне тлумачення науковцями категорії «послуга» об'єднує такі визначення її):

– задоволення будь-яких потреб конкретного суб'єкта цивільно-правових відносин; споживається в процесі надання; діяльність не пов'язана зі створенням речі або об'єкта інтелектуальної діяльності, що не заборонена чинним законодавством¹⁹;

– діяльність, виражена в корисному ефекті, що задовольняє особисті, колективні, суспільні потреби, завдяки якій утворюються матеріальні та/або нематеріальні вигоди, котрі надаються споживачу на комерційній та/або некомерційній основі²⁰;

– економічна діяльність, у результаті якої утворюються додаткові матеріальні чи нематеріальні блага (вигоди), або ж їх поєднання, що продаються та купуються на ринку, а отже є товаром, що організація надає споживачеві в обмін на гроші²¹;

– нематеріальна продукція, виробничий процес або дія, у яких споживання корисного блага обов'язково починається одночасно з його виробництвом²²;

– наслідок безпосередньої взаємодії між виконавцем послуги (послугонадавачем) та її споживачем (послугоотримувачем); це також наслідок внутрішньої діяльності виконавця послуги (послугонадавача) для задоволення потреб споживача (послугоотримувача)²³.

Науковці стверджують, що послуга є нематеріальною продукцією, процесом, і право власності на послугу за її продажу в споживача не виникає; право власності може виникнути на результат надання послуги. Суттєвою характеристикою послуги є економічна цінність, що робить її об'єктом комерційної діяльності, предметом торгівлі й об'єктом купівлі-продажу²⁴.

Вищенаведене свідчить про те, що поняття «послуга» найчастіше пов'язується із дією чи діяльністю виконавця послуги, яка спрямована на задоволення потреб споживача та реалізується в момент її надання. Слід також наголосити, що складність розроблення поняття «послуга» пов'язане з відсутністю єдиного розуміння її економічної сутності. В еконо-

¹⁸ Правила побутового обслуговування населення : затв. Постановою КМУ від 16.05.1994 р. № 313. (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/313-94-%D0%BF#Text> (дата звернення 01.09.2020).

¹⁹ Марфиненц Н. Послуга як правова категорія: Advanced Technologies of Science and Education : матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції. URL: <http://intkonf.org/marfinets-n-posluga-yak-pravova-kategoriya/> (дата звернення 01.09.2020).

²⁰ Мельник Н. В. Термінологічне дослідження поняття «послуга». *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 14. Частина 4. 2015. С. 12.

²¹ Моргулець О. Б. Розвиток сучасного понятійно-категоріального апарату теорії послуг. *Сталій розвиток економіки*. 2013. № 5. С. 34-41. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/2932> (дата звернення 06.09.2020).

²² Траченко Л. А. Послуга як об'єкт товарознавства: організація та контроль за якістю : навч. посібн. Вид. 2-ге, виправлене та доповнене. Одеса : ОНЕУ, Ротапринт, 2015. 414 с. (С. 24).

²³ Резнікова В. В. Сутність категорії «послуга»: аналіз існуючих концепцій. *Вісник господарського судочинства*. 2009. № 1 С. 61) URL: <http://radnuk.info/statti/230-tsuv-pravo/14859---lr---.html> (дата звернення 01.09.2020).

²⁴ Траченко Л. А. Послуга як об'єкт товарознавства: організація та контроль за якістю : навч. посібн. Вид. 2-ге, виправлене та доповнене. Одеса : ОНЕУ, Ротапринт, 2015. С. 23.

мічній науці послугу визначали як дії, діяльність, функції, економічні відносини та блага тощо, оскільки кожне з цих економічних значень послуги опосередковується відповідною правовою формою. Через це можливість розроблення єдиного поняття послуги шляхом об'єднання в тлумаченні всіх його значень є досить сумнівним. Окрім того, залишковий принцип формування сектору послуг спричинив неконкретність та абстрактність економічного розуміння послуги. Така ситуація пов'язана із низкою чинників, до яких належать такі:

- послугами вважають усі економічні блага за винятком тих, що є результатом промислового та сільськогосподарського виробництва;
- послуга об'єднує численні та різноманітні дії, які спрямовані на різні об'єкти, та за офіційною статистикою належать до одного класу економічних благ;
- послуга є універсальним об'єктом, межі якого просто змінюються в конкретній сфері господарювання під впливом економічних умов, які складно назвати стабільними та сталими.

Висновки. Аналізування нормативно-правових актів та економічно-правових досліджень науковців дозволило виокремити фактори, що є причиною складності визначення поняття послуги: за офіційною статистикою до послуг належать економічні блага одного класу; із ними поєднують дії, які спрямовані на різні об'єкти; вони обов'язково є корисними; послуга є гнучким об'єктом, межі якого просто змінюються. Однак, узагальнюючи наведене, слід наголосити, що послуга – це ті види корисної діяльності, що, зазвичай, не створюють матеріальних цінностей, а головним критерієм належності конкретної сфери діяльності до сфери послуг стає невлівимий характер створеного в цій сфері продукту. Однак, не всі види послуг є невідчутними, тому в основу дефініції поняття «послуга» не можна ставити її нематеріальність.

References

- Derzhavnyi klasyfikator Ukrainy. Klasyfikator vidkhodiv DK 005-96: zatv. nakazom Derzhavnoho komitetu Ukrainy po standartyzatsii, metrolohii ta sertyfikatsii. vid 29.02.1996 r. № 89. (1996). URL: <http://plast.vn.ua/DK005-96.html> (data zvernennia 01.09.2020) [in Ukrainian].
- Instruktsiia pro poriadok vyznachennia krainy pokhodzhennia tovariv/poslugh, oformlennia ta zasvidchennia sertyfikatov vidpovidnykh form: zatv. rishenniam Torhovo-promyslovoi palaty Ukrainy vid 27 liutoho 2002 r. № 21(5). (2002). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS1988> (data zvernennia 01.09.2020) [in Ukrainian].
- Klasyfikatsiia vydiv ekonomichnoi diialnosti DK 009:2010: zatv. nakazom Derzhavnoho komitetu Ukrainy z pytan tekhnichnoho rehuliuвання ta spozhyvchoi polityky. vid 11 zhovtnia 2010 r. № 457. (2005). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FIN61334> (data zvernennia 01.09.2020) [in Ukrainian].
- Marfinets, N. Posluha yak pravova katehoriia: Advanced Technologies of Science and Education: materialy Mizhnarodnoi naukovoï internet-konferentsii. URL: <http://intkonf.org/marfinets-n-posluga-yak-pravova-kategoriya/> (data zvernennia 01.09.2020) [in Ukrainian].
- Melnyk, N. V. (2015). Terminolohichne doslidzhennia poniattia «posluha». Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Vypusk 14. Chastyna 4. S. 9–13. [in Ukrainian].
- Morhulets, O. B. (2013). Rozvytok suchasnoho poniatiino-katehrialnoho aparatu teorii poslugh. Stalyi rozvytok ekonomiky. № 5. S. 34–41. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/2932> (data zvernennia 06.09.2020) [in Ukrainian].
- Podatkovy kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 02.12.2010 r. № 2755- VI (zi zminamy ta dopovnenniamy). (2010). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 2011,

- № 13-14, № 15-16, № 17, st. 112 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (data zvernennia 01.09.2020) [in Ukrainian].
- Poriadok zakupivli tovariv, robit ta posluh na zaliznychnomu transporti na tendernii osnovi: zatv. nakazom Derzhavnoi administratsii zaliznychnoho transportu Ukrainy vid 12 kvitnia 2005 r. № 72-Ts. (2005). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/FIN15719?an=29> (data zvernennia 01.09.2020) [in Ukrainian].
- Pravyla nadannia posluh z tekhnichnoho obsluhovuvannia i remontu kolisnykh transportnykh zasobiv: zatv. nakazom Ministerstva infrastruktury Ukrainy vid 28.11.2014 r. № 615. (2014). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1609-14#Text> (data zvernennia 01.09.2020) [in Ukrainian].
- Pravyla pobutovoho obsluhovuvannia naselennia: zatv. Postanovoiu KМУ vid 16.05.1994 r. № 313. (1994). (zi zminamy ta dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/313-94-%D0%BF#Text> (data zvernennia 01.09.2020) [in Ukrainian].
- Pro tekhnichni rehlementy ta otsinku vidpovidnosti: Zakon Ukrainy vid 15.01.2015 r. № 124-VIII. (2015). Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), № 14, st. 96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19#Text> (data zvernennia 01.09.2020) [in Ukrainian].
- Pro tekhnichni rehlementy ta protsedury otsinky vidpovidnosti: Zakon Ukrainy vid 01.12.2005 r. № 3164-IV (zi zminamy ta dopovnenniamy). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 2006, N 12, st. 101. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3164-15#Text> (data zvernennia 01.09.2020) [in Ukrainian].
- Pro zakhyst prav spozhyvachiv: Zakon Ukrainy vid 12.05.1991 r. № 1923-KhII (zi zminamy ta dopovnenniamy). (1991). Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR (VVR), 1991, № 30, st.379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (data zvernennia 01.09.2020) [in Ukrainian].
- Rieznikova, V. V. (2009). Sutnist katehorii «posluha»: analiz isnuichykh kontseptsii. Visnyk hospodarskoho sudochynstva. № 1 S. 58–68. URL: <http://radnuk.info/statti/230-tsuv-pravo/14859---lr---.html> (data zvernennia 01.09.2020) [in Ukrainian].
- Trachenko, L. A. (2015). Posluha yak obiekt tovaroznavstva: orhanizatsiia ta kontrol za yakistiu: navch. posibn. Vyd. 2-he, vypravlene ta dopovnene. Odesa ONEU, Rotaprynt. 414 s. [in Ukrainian].
- Zavadskyi, Y. S., Osovska, T. V., Yushkevych, O. O. (2006). Ekonomichnyi slovnyk. Kyiv. Kondor. 355 s. [in Ukrainian].
- Надійшла до редакції 08.09.2020

Зразок для цитування:

Петрова І. А., Донцова О. С. Сутність категорії «послуга» у судово-товарознавчій експертизі *Архів кримінології та судових наук* : наук. журнал / Ред. кол.: О. М. Ключев, В. С. Батиргареева, Г. О. Спіцина та ін. 2020. №. 2. С. 69-76.